

NORGES HØYESTERETT

Den 17. februar 2011 avsa Høyesterett dom i

HR-2011-00384-A, (sak nr. 2010/1911), sivil sak, anke over dom,

A (advokat John Christian Elden)

mot

B v/verge

C v/verge

D v/verge

E v/verge

F v/verge

G v/verge

(advokat Ole Edw. Hagen – til prøve)

STEMMEGIVNING :

- (1) Dommer **Falkanger**: Saken gjelder utmåling av oppreisningserstatning for seksuelle overgrep mot barn.
- (2) Oslo statsadvokatembeter satte 5. november 2009 A under tiltale for overtredelse av

”I Straffeloven § 195 første ledd annet straffalternativ og annet ledd bokstav c, jf. § 206 for å ha hatt seksuell omgang med barn under 14 år, herunder omgang likestilt med samleie og handlingen er foretatt overfor barn under 10 år, og det har skjedd gjentatte overgrep.

Grunnlag:

- a) Ved en rekke anledninger i tidsrommet 2005 til høsten 2008 på bopel i -----vegen -- i X, fikk han sin stedatter B født 09.10.1996 til å masturbere seg. Ved noen anledninger førte han også penis inn i munnen hennes.
- b) Ved en rekke anledninger til tid og på sted som nevnt i post Ia, fikk han C f. 10.06 1996 til å masturbere seg. Ved noen anledninger førte han også penis inn i munnen hennes.

II Straffeloven § 195 første ledd første straffalternativ og annet ledd bokstav c for å ha hatt seksuell omgang med barn under 14 år, og handlingen er foretatt overfor barn under 10 år, og det har skjedd gjentatte overgrep.

Grunnlag:

Ved en rekke anledninger til tid og på sted som nevnt i post Ia, fikk han D f. 27.02.1996 til å masturbere seg.

III Straffeloven § 195 første ledd første straffalternativ, jf. § 49 for å ha forsøkt å ha seksuell omgang med barn under 14 år.

Grunnlag:

- a. Ved flere anledninger til tid og på sted som nevnt i post Ia, forsøkte han å få E f. 09.05.1994 til å masturbere seg ved at han ba E om å ta han på penis. Han mislyktes med sitt forehavende som følge av at E ikke ville ta han på penis.
- b. Ved en anledning høsten 2007 på sted som nevnt i post Ia, forsøkte han å få F født 26.09.1996 til å masturbere seg ved at han ba F om å ta han på penis. Han mislyktes i sitt forehavende fordi B f. 09.10.1996 masturberte han i stedet for F.
- c. Ved en anledning i 2007 på sted som nevnt i post Ia, forsøkte han å få G f. 20.01.1997 til å masturbere seg ved at han stilte seg naken foran henne og tok tak i armen hennes. Han mislyktes med sitt forehavende som følge av at G gikk bort fra stedet.”

(3) Tiltalen hadde også en post IV om overtredelse av straffeloven § 199 annet ledd for å ha forholdt seg som beskrevet i post I a mot stedatteren B, og en post V om overtredelse av straffeloven § 203 første ledd – slik den lød før 1. januar 2009 – for ved flere anledninger å ha skaffet seg seksuell omgang med B, C og D ved å yte betaling.

(4) Ved Nedre Romerike tingretts dom 12. februar 2010 ble A funnet skyldig på alle punkter, bortsett fra at post III c ble omsubsumert til overtredelse av straffeloven § 201 første ledd bokstav c. Straffen ble satt til fengsel i fire år. De fornærmede la for tingretten ned påstand om oppreisning, og den del av domsslutningen som gjaldt disse kravene, lød slik:

”A, født 21.06.1971, dømmes til å betale oppreisning til B med kroner 180.000, til C kroner 150.000, til D kroner 120.000, til E kroner 50.000 og til F kroner 50.000 innen 2 uker fra dommens forkynnelse. Han frifinnes for oppreisningskravet fra G.”

(5) Både A og påtalemyndigheten anket dommen til Eidsivating lagmannsrett. As anke gjaldt blant annet bevisbedømmelsen under skyldspørsmålet for alle de poster han var domfelt for, mens påtalemyndighetens anke gjaldt bevisbedømmelsen under post III c. A begjærte også ny behandling av de oppreisningserstatningene han var blitt dømt til å betale. G begjærte ny behandling av sitt krav. Ankene ble fremmet.

(6) Eidsivating lagmannsrett avsa 24. juni 2010 dom der A ble funnet skyldig på alle punkter, herunder post III c. Straffen ble fastsatt til fengsel i seks år. Annet avsnitt i domsslutningen gjelder oppreisning, og lyder slik:

”A, født 21.06.1971, dømmes til å betale oppreisning til G med 50 000 – femtitusen – kroner innen 2 uker fra dommens forkynnelse. For øvrig forkastes anken over tingrettens erstatningsfastsettelse.”

- (7) Også lagmannsretten hjemlet oppreisningserstatningen i skadeserstatningsloven § 3-5 første ledd bokstav b.
- (8) A anket over straffutmålingen til Høyesterett. Han begjærte også ny behandling av de sivile krav. Ved Høyesteretts ankeutvalgs beslutning 16. september 2010 ble anken over straffekravet ikke tillatt fremmet.
- (9) A har etter dette inngitt særskilt anke over de sivile krav som ble pådømt av lagmannsretten, jf. straffeprosessloven § 435.
- (10) Den ankende part – A – har i hovedtrekk gjort gjeldende:
- (11) Det erkjennes at B, C og D har krav på oppreisning, men lagmannsretten har satt erstatningsbeløpene for høyt. A har ikke i noe tilfelle benyttet fysisk makt eller trusler, og hans overtredelser ligger i nedre sjikt av de aktuelle straffebud.
- (12) E, F og G har ikke krav på oppreisning. I forhold til dem er A bare dømt for forsøk på overtredelse av straffeloven § 195 første ledd første straffalternativ, jf. straffeloven § 49. Slike forsøk faller utenfor skadeserstatningsloven § 3-5 jf. § 3-3. Dette følger allerede av lovens ordlyd, og er dessuten i tråd med grunnleggende forskjeller mellom strafferetten og erstatningsretten. Mens strafferetten først og fremst er konsentrert om gjerningsmannens subjektive forhold, retter erstatningsretten seg i større grad mot den påførte skade.
- (13) Under enhver omstendighet er også oppreisningserstatningene til E, F og G satt for høyt.
- (14) A har lagt ned slik påstand:
- ”Oppreisningsbeløpet fastsatt i Eidsivating lagmannsrettes dom av 24. juni 2010 jf. Nedre Romerike tingretts dom av 12. februar 2010 nedsettes etter rettens skjønn.”**
- (15) Ankemotpartene – B, C, D, E, F og G – har i hovedtrekk gjort gjeldende:
- (16) Det bestrides at skadeserstatningsloven § 3-5 ikke omfatter forsøk på overtredelser av de straffebud som er angitt i § 3-3. Også E, F og G har derfor krav på oppreisningserstatning.
- (17) Lagmannsrettens utmåling er korrekt. Den skjerping som har funnet sted i utmålingen av straff for seksuelle krenkelser av barn, må tillegges betydning også ved utmåling av oppreisningserstatning. Det samme gjelder den utvikling i utmålingen av oppreisning som har skjedd i forhold til andre typer krenkelser.
- (18) Ankemotpartene har lagt ned slik påstand:
- ”Anken forkastes.”**
- (19) *Jeg er kommet til at anken må forkastes.*

(20) A er dømt for å ha begått seksuelle overgrep mot seks mindreårige jenter. Én av dem var hans daværende stedatter, B. Fire av de andre jentene – C, D, F og G – var venninner av B, mens den siste – E – var hennes søskenbarn. I likhet med B bodde venninnene på X, mens E bodde i Y. Alle overgrepene skjedde hjemme hos B, der også A bodde.

(21) De alvorligste forholdene er begått mot B, C og D. Lagmannsretten la til grunn at A

”har fått B, C og D til å masturbere seg. Det har skjedd et betydelig antall ganger, Enkelte ganger måtte de masturbere ham til sædavgang. Det er ikke grunnlag for å fastslå konkret hvor mange ganger det totalt har skjedd og heller ikke hvor ofte det har skjedd, men lagmannsretten legger til grunn at det dreier seg om rundt 150 ganger. Det foregikk fra jentene gikk i 2. klasse i 2003 overfor alle tre. For Ds del pågikk det til sommeren 2006, mens det for de to andre varte til høsten 2008.”

(22) Lagmannsretten fant det videre bevist at A ved til sammen tre eller fire anledninger hadde ført sin penis inn i munnen til B og C.

(23) A har ved flere anledninger betalt de tre jentene for den seksuelle omgangen. Han har også brukt andre utspekulerte virkemidler for å få jentene til å utføre de seksuelle handlingene. Jeg finner her grunn til å referere deler av jentenes forklaringer i dommeravhør, slik de er gjengitt og lagt til grunn av tingretten. Om Bs forklaring heter det:

”B har vedrørende tiltalen forklart at de [dvs. B, C og D] begynte å ’runke’ tiltalte fra de gikk i andre klasse og at det første gang skjedde i forbindelse med en ordlek B og D hadde med tiltalte, hvor de kom til P og tiltalte sa ’det ordet’, ’penis’. Det var første gangen de onanerte ham uten at de da visste hva dette egentlig var. De skjønnte ikke hva alt var før de gikk i sjette klasse. Hun har forklart om konkurranser som tiltalte lagde hvor de skulle se hvem som kunne onanere ham lengst. Onaneringen skjedde til sædavgang, noe de syntes var ekkelt.”

(24) Fra gjengivelsen av Ds forklaring refereres følgende:

”D har vedrørende tiltalen forklart at hun hjemme hos B måtte ’runke’ tiltalte ganske mange ganger i perioden fra hun gikk i andre klasse til hun hadde avsluttet fjerde klasse. Tiltalte fikk mange ganger sædavgang når de måtte onanere ham. ... Hun har også fortalt om konkurranser som endte med at en av jentene måtte ta på tiltaltes penis. ... Også hun forteller at det til dels skjedde mens de lekte med tiltalte. Konkret forklares det om en gang tiltalte sa at han hadde fått et spark i ’ballene’ i forbindelse med lek hvoretter han hadde dratt ned buksa og sagt at hun måtte massere ham der og B måtte onanere ham og hvor de deretter måtte bytte om å gjøre det samme. Alle tre var redde for å fortelle om det som skjedde, fordi han kunne drepe dem eller noe sånt om han kom i fengsel og så kom ut igjen.”

(25) A forsøkte også å få E, F og G til å masturbere seg, men oppnådde ikke dette. I forhold til E skjedde dette ved minst fem anledninger. Tingretten fremholder at hun i dommeravhør har

”forklart at hun ved besøk hos sin tante, som i perioden for tiltalen var samboer med tiltalte, opplevde at tiltalte satt og ’runket’ foran henne og B. Han spurte i den forbindelse om de ville ta på penis hans. De hadde da svart nei.”

- (26) F har blitt utsatt for ett overgrep. Den forklaring hun ga i dommeravhør, kaster ikke bare lys over den krenkelse A har påført henne; den sier også mye om Bs situasjon. Tingretten skriver følgende:

”F ... har i dommeravhør forklart at hun en gang høsten 2007 var hos B. Hun skulle overnatte der. Tiltalte hadde spurt om de ville ta på han, noe de hadde sagt nei til. Tiltalte hadde da spurt om de ville ha betalt for det. B hadde følt seg presset og de hadde derfor gått ned i stua hvor tiltalte satt naken. Han hadde sagt at de skulle få 400 kroner om de gjorde så han fikk utløsning. De måtte ’ta den opp og ned’. Begge måtte gjøre det. B hadde lagt et håndkle over hodet hans og onanert ham. Hun hadde latt som om det var F som gjorde det.”

- (27) For Gs del viser jeg til beskrivelsen i tiltalen.
- (28) Etter denne gjennomgangen av de overgrep jentene har vært utsatt for, vil jeg se nærmere på oppreisningskravene.
- (29) Det følger av skadeserstatningsloven § 3-5 første ledd bokstav a at den som forsettlig eller grovt uaktsomt har voldt ”skade” på en person kan pålegges å betale skadelidte oppreisning for ”den voldt tort og smerte og for annen krenking eller skade av ikke-økonomisk art”. Det samme gjelder etter bokstav b for den som har ”tilføyd krenking eller utvist mislig atferd som nevnt i § 3-3”. Paragraf 3-3 omfatter ”krenking eller mislig atferd som nevnt i straffeloven §§ 147, 168, 169, 192-199, 200 tredje ledd, 217-221, kap. 21, § 228, kap. 25 eller § 390a”.
- (30) A har erkjent at overgrepene mot B, C og D omfattes av § 3-3, og at de dermed har krav på oppreisning. Derimot bestrider han at E, F og G har slike krav. I forhold til dem er han bare dømt for forsøk på overtredelse av straffeloven § 195, og han gjør gjeldende at det ikke omfattes av § 3-5 jf. § 3-3.
- (31) Jeg er enig i at ordlyden i § 3-5 jf. § 3-3 isolert sett kunne tyde på at bare fullbyrdede forbrytelser omfattes. Paragraf 3-5 taler om slik ”atferd” som er nevnt i § 3-3, og sistnevnte bestemmelse nevner ikke forsøk. Bestemmelsene kan imidlertid ikke tolkes så strengt. Paragraf 3-5 bokstav b bygger på at de overgrep som nevnes i § 3-3, erfaringsmessig påfører fornærmede skadevirkninger. Når denne type overgrep har funnet sted, skal det derfor ikke være nødvendig å påvise en konkret ”skade”, slik som når et krav forankres i bokstav a. Etter min mening gjør de samme hensyn seg gjeldende ved forsøk på slike overgrep.
- (32) Jeg tilføyer at forarbeidene er tause om denne problemstillingen. Dersom lovgiver hadde ment at henvisningen til § 3-3 ikke skulle omfatte forsøk, ville det ha vært grunn til å forvente en klargjøring av dette.
- (33) Etter dette konkluderer jeg med at forsøk på overtredelse av straffeloven § 195 omfattes av skadeserstatningsloven § 3-5 jf. § 3-3, og at også E, F og G har krav på oppreisning.
- (34) Jeg går så over til å se på de prinsipper som skal ligge til grunn for utmålingen.
- (35) Ved lovendring i 1992 ble det for seksuelle overgrep mot barn innført en særskilt utmålingsbestemmelse i § 3-5 annet punktum. Ved krenkelser eller mislig atferd som nevnt i straffeloven §§ 195, 196 og 200 tredje ledd skal det ved utmåling av oppreisning

”særlig legges vekt på handlingens art, hvor lang tid forholdet har pågått, om handlingen er et misbruk av slektskapsforhold, omsorgsforhold, avhengighetsforhold eller tillitsforhold, og om handlingen er begått på en særlig smertefull eller krenkende måte”. Bakgrunnen for lovendringen var blant annet et ønske om å ”skjerpe samfunnets reaksjoner mot seksuelle overgrep mot barn, og å øke muligheten for at de som har vært utsatt for slike overgrep, skal få dekket de økonomiske og ikke-økonomiske tap som følger av overgrepene”, jf. Ot.prp. nr. 20 (1991–1992) Om endringer i straffeloven og skadeserstatningsloven side 1.

- (36) Paragraf 3-5 annet punktum gir anvisning på en individuell utmåling. Av forarbeidene fremgår at departementet overveide normering av oppreisningsbeløpene ved seksuelle overgrep mot barn, men at man ikke gikk inn for dette fordi sakene er så ulike, jf. proposisjonen side 44–46. Det er også fremhevet av Høyesterett i en rekke avgjørelser at vurderingen skal være individuell. Som førstvoterende i Rt. 2004 side 1068 gir uttrykk for, kan det altså ikke opereres med ett normalnivå for overtredelser av straffeloven § 195, jf. også Rt. 2006 side 743 avsnitt 37.
- (37) Det følger av § 3-5 annet punktum at det først og fremst vil være krenkelsens karakter som er avgjørende for utmålingen. Konkrete skadevirkninger kan etter omstendighetene også være relevante, men det er ikke nødvendig å påvise slike.
- (38) Etter dette går jeg over til den konkrete utmålingen.
- (39) Jeg tar da utgangspunkt i at A er dømt til fengselsstraff i seks år for grove seksuelle overgrep. Han har over lang tid og gjennom forskjellige virkemidler etablert et rutinemessig mønster av overgrep mot mindreårige barn i den hensikt å tilfredsstille seg selv seksuelt.
- (40) Overgrepene har imidlertid ikke vært like for de seks jentene, og dette må avspeiles i utmålingen.
- (41) Krenkelsene av B, C og D er de klart mest alvorlige, og jeg begynner med å utmåle oppreisningserstatning til dem.
- (42) B står i en særstilling. Hun har hyppig og over en lang periode opplevd grove overgrep fra sin stefar i deres felles hjem. I viktige og sårbare barneår har hun måttet leve i det som må betegnes som en sammenhengende misbrukssituasjon i hjemmet. I tillegg har B opplevd at stefaren jevnlig har forgrepet seg på hennes besøkende venninner. Det er grunn til å frykte at B vil føle et medansvar for dette, og at det kan bli en tung tilleggsbelastning.
- (43) Overgrepene overfor C og D er også meget alvorlige. Deres situasjon skiller seg imidlertid fra Bs ved at overgrepene ikke skjedde i deres hjem, og ved at de ikke ble utført av en omsorgsperson. Det må videre tas i betraktning at A førte penis inn i munnen til C, men ikke i munnen til D.
- (44) Jeg kan ikke se at Høyesterett tidligere har utmålt oppreisning i noen sak som er direkte sammenlignbar med sakene til B, C og D. En viss veiledning kan imidlertid hentes fra andre saker om overgrep mot barn, selv om krenkelsene ikke er de samme. Jeg nevner således at Høyesterett i Rt. 2005 side 1766 påla en far å betale 300 000 kroner i oppreisning til sin datter for seksuelle overgrep han hadde foretatt mens hun var

- mindreårig. Overgrepene foregikk der over ti år, og de var mer alvorlige enn i vår sak. Jeg nevner også at Høyesterett i Rt. 2008 side 1383 ikke tok til følge gjerningsmannens anke over lagmannsrettens utmåling av 75 000 kroner i oppreisning. Gjerningsmannen hadde i den saken ved to anledninger ført en finger inn i skjeden til en syv år gamle jente. Han hadde i tillegg slikket hennes kjønnsorgan. Forholdet må kunne karakteriseres som noe mindre alvorlig enn overgrepene mot B, C og D.
- (45) Lagmannsretten påla som nevnt A å betale 180 000 kroner til B, 150 000 kroner til C og 120 000 kroner til D. Disse beløpene ligger antakelig noe i overkant av hva tidligere praksis skulle tilsi. På samme måte som for utmåling av straff vil imidlertid nivået for oppreisning kunne være gjenstand for utvikling, ikke minst som følge av økende kunnskap om skadevirkninger. Jeg nevner her at straffene i saker om overgrep mot barn gradvis er blitt skjerpet de siste årene. I storkammer-saken i Rt. 2009 side 1412 fremholdes i avsnitt 27 at dette blant annet skyldes ”økende kunnskap om de langvarige skadevirkninger som seksuelle overgrep mot barn kan ha”. Denne erkjennelsen må også reflekteres i utmåling av oppreisning.
- (46) Etter min mening ligger beløpene som lagmannsretten har fastsatt, på et riktig nivå. Differensieringen mellom de tre må nødvendigvis bli noe skjønnsmessig, og det kan føres gode argumenter for at forskjellen mellom det som tilkjennes B og de andre to jentene, kunne ha vært noe større. Jeg viker imidlertid tilbake for å foreta justeringer i de beløp lagmannsretten har utmålt på grunnlag av umiddelbar bevisførsel, og er således blitt stående ved de samme beløp som lagmannsretten.
- (47) Jeg går så over til utmålingen for E, F og G.
- (48) Som nevnt er overgrepene mot dem klart mindre alvorlige enn overgrepene mot B, C og D, idet de bare har vært utsatt for forsøk på overtredelser av straffeloven § 195. Omfanget er dessuten langt mindre. Det er likevel tale om alvorlige krenkelser.
- (49) Selv om det er likheter mellom de krenkelser E, F og G er påført, er det også klare ulikheter. Ulikhetene har imidlertid det til felles at de har elementer som på hver sin måte forsterker overgrepene alvor. E har således blitt utsatt for flere overgrep, F overvar at B istedenfor henne masturberte A, og G var formodentlig noe yngre enn de andre da overgrepene fant sted. Disse forhold trekker i retning av at de tre tilkjennes samme oppreisning. Jeg antar dessuten at krenkelsene av dem til en viss grad må ses i sammenheng med de grove overgrep som er begått mot B, C og D. Det er rimelig å anta at dette totalbildet forsterker belastningen for E, F og G, og at det skjer uavhengig av de nærmere nyanser i krenkelsene av hver enkelt av dem isolert sett.
- (50) Jeg antar på denne bakgrunn at risikoen for skadevirkninger er nokså lik for de tre, og er derfor blitt stående ved lagmannsrettens utmåling, dvs. at de tilkjennes 50 000 kroner hver.
- (51) Anken skal etter dette forkastes.
- (52) Det er ikke lagt ned påstand om erstatning av sakskostnader.
- (53) Jeg stemmer for denne

D O M :

Anken forkastes.

- (54) Dommer **Matheson:** Jeg er i det vesentlige og i resultatet enig med førstvoterende.
- (55) Dommer **Skoghøy:** Likeså.
- (56) Dommer **Bårdsen:** Likeså.
- (57) Dommer **Bruzelius:** Likeså.
- (58) Etter stemmegivningen avsa Høyesterett denne

D O M :

Anken forkastes.

Riktig utskrift bekreftes: